

1974.–1975., Problemi norme hrvatskoga književnog jezika u sinkronijskom i dijakronijskom aspektu, Jezik, god. XXII., 38.

1978.–1979., Zasluge i slabosti hrvatskih vukovaca, Jezik, XXVI. 1., 5.–12.

2005., O hrvatskom jeziku, Zagreb, 33.–34.

Šulek, Bogoslav, 1860., Deutsch - kroatisches Wörterbuch – Němačko - hrvatski rěčnik.

Vuković, Petar, 2007., U pozadini načela „Piši kao što dobri pisci pišu“, Jezik, god. 54., br. 3., Zagreb, 109.–118.

Sažetak

Stojan Vrljić, Filozofski fakultet, Split

UDK 811.163.42, znanstveni članak,

primljen 27. kolovoza 2007., prihvaćen za tisak 24. rujna 2007.

Ljudevit Jonke about Foreign Words in the Croatian Literary (Standard) Language

Ljudevit Jonke devoted a great part of his scientific work to the problem of foreign words in the Croatian literary (standard) language, because the problem of foreign words fitted into the overall struggle for the survival of the Croatian language in the hard times Jonke lived in. He did not fight against all foreign words in the Croatian language, especially not against those that had been properly created and functionally used. What Jonke fought against were the unnecessary foreign words in the Croatian language that were often a result of dictates and forcible influences.

O LJUDEVITU JONKEU IZ OBITELJSKOGA SJEĆANJA

vojih prvih 17 godina života odrastao sam u središtu grada Zagreba, u Petrinjskoj ulici 59a, u prostranom troipolsobnom stanu dvorišne zgrade koja još i danas postoji. Još bliže središtu preselili smo se 1961., na sam Trg bana Jelačića 3.

U jednoj sobi našega stana u Petrinjskoj ulici spavali su roditelji, u drugoj moja starija sestra Dubravka s bakom Sofijom po maminoj strani, a u trećoj najvećoj sobi, gdje je moj otac imao radnu sobu, primali su goste, a u njoj sam i ja našao svoj kutak za spavanje.

Još dok sam kao malo dijete morao svake večeri rano u krevet, sjećam se kako bi moj otac došao u tu istu sobu, vjerujući da sam već zaspao (što najčešće i jesam, ali bi se pokatkad samo primirio i odglumio kao da spavam, a zaspao bih tek tijekom večeri nešto kasnije), sjeo bi za svoj radni stol osvjetljen malom svjetiljkom, nalazeći u to vrijeme svoj mir za pisanje. Svake večeri u točno određeno vrijeme

prekinuo bi pisanje, sjeo bi u udobnu fotelju kraj koje se nalazio radioaparatus Kosmaj, u ondašnje poslijeratno vrijeme, ako se dobro sjećam, jedini na tržištu, i slušao bi Grgu Zlatopera na Glasu Amerike, pazeći pritom da me ne probudi. Te noćne slike, koje su se ponavljale kroz moje cijelo djetinjstvo i koje ni ne znajući nosim stalno sa sobom, bile su tipične za mojega oca i usjekle su mi se u pamet za sva vremena, a pratit će me do kraja života.

Moji su roditelji planinarili vrlo često i to im je činilo veliko zadovoljstvo. Na jednodnevne nedjeljne izlete na Medvednicu i Samoborsko gorje povelu bi i nas, Dubravku rjeđe, a mene češće, tako da su mi te obje planine bile dosta dobro poznate. No oni su znali otići s prijateljima planinarima i na višednevne izlete u Sloveniju, na Velebit ili Gorski kotar, u tom slučaju bez nas. Planinarili su Velebitom od sjevera prema jugu, ili obratno, više puta; Triglav i mnoge druge planine u Sloveniji poznavali su isto tako jako dobro jer im je planinarenje bilo najdraže opuštanje od svakodnevnih obveza.

Kada bi nedjeljom ipak ostali u Zagrebu, barem bi prošetali, a vrlo su često povelu i mene, Jurjevskom ulicom do Cmroka i Tuškancem, tj. Dubravkinim putem (tada zvanim Sofijin put) natrag ili obratno.

Može se općenito reći da su voljeli biti na svježem zraku. Svake godine u rano proljeće kupili bi godišnju kartu za kabinu na Gradskom kupalištu na Savi za cijelu sezonu. Odlazili smo tamo nedjeljom gdje je tata najradije igrao šah s poznatim i nepoznatim ljudima, a ja bih pri tome kibicirao i bio ponosan kako je sve odreda pobjeđivao; mama je odlazila u žensko sunčalište, a ja sam mogao birati između kuglanja, nogometa, kupanja u Savi. Moram pri tome reći da su se i moji roditelji neobično rado kupali u tada prilično brzom i nimalo bezopasnoj rijeci.

U vrijeme ljetnih praznika odlazili smo u pravilu krajem 40-ih i početkom 50-ih godina svi četvero četrnaest dana na more, u mjesta gdje je tata imao mogućnost ljetovanja za sebe i svoju obitelj preko različitih ustanova koje su imale svoja odmarališta; tako smo bili dva puta u Velom Lošinju (1950. i 1953.) u vili s predivnim vrtom i stolom za stolni tenis, koji sam tamo naučio. Sjećanja na ljetovanje u Velom Lošinju ostala su mi u predivnoj uspomeni. Isto smo tako bili krajem 40-tih godina na Rabu, 1951. u Orebiću na Pelješcu, 1952. u Vili Orsuli u Dubrovniku, a 1955. i 1956. u Hvaru. To je u ono vrijeme bila jedina mogućnost da se ode na more, a mi djeca u tome smo posebno uživali.

Tako su moji roditelji bili negdje na samom početku 60-ih godina na ljetovanju u Nečujmu na otoku Šolti. Ja ih tada više nisam pratio jer sam bio zaokupljen svojim plivanjem i vaterpolom, a to je tada bio ljetni šport. Mama je uvijek voljela plivati daleko od obale, a iako je Nečujam duboka uvala, to joj nije smetalo. Obično je ostajala dulje u moru od svih ostalih tako da je i tata izišao iz mora. I odjednom mama, koja je inače uvijek bila neustrašiva i vrlo hrabra, vidi nedaleko od sebe kako jedna

peraja reže morskú površinu i krikne na sav glas: „Lujó u pomoć, morski pas!“ I tata čim je čuo zov u pomoć, odmah i bez oklijevanja, skoči u more i zapliva što je brže mogao (a tata je plivao natprosječno dobro za nekoga tko nikada nije natjecateljski plivao, što ja mogu zaista stručno procijeniti) prema mami ne bi li joj pomogao! U međuvremenu je mami, još dok je tata plivao njoj u pomoć, postalo jasno da je to bio samo dupin. Taj se događaj prepričavao poslije vrlo često.

Tata se u svojim mladim danima, naravno još u Karlovcu, bavio atletikom i igrao je aktivno šah. Na šahovskom seniorskom prvenstvu Jugoslavije 1926. (ili 1927.) tata je osvojio 6. mjesto. Tada je igrao s našim najjačim šahistima – dr. Tothom, Petrom Trifunovićem, Vasjom Pircom i mnogim drugima. To znam naravno samo iz šahovske literature, ali njegovu strast za šahom upoznao sam u 50-im godinama kada je gotovo redovito posjećivao šahovske turnire koji su se održavali u Zagrebu. A kako sam ga uvijek pratio, imao sam prigode vidjeti prave šahovske velikane toga vremena koji su mi ostali u nezaboravnoj uspomeni. Prvi dio Turnira kandidata, koji je najvjerojatnije bio jedan od najjačih šahovskih turnira koji su se ikada održali u Zagrebu, održan je u Radničkom domu, a drugi dio na Bledu 1958. Na tom turniru igralo je 8 najboljih igrača toga doba; čak sedmorice od njih sjećam se još i danas: Vasja Smislov, Paul Keres, Tigran Petrosjan, Mihajl Talj, Paul Benke, Islandanin Olafsson i tada 14-godišnje čudo od djeteta Bobby Fischer! Ako se ne varam, osmi je šahist bio Danac Larssen. Kad god je tata mogao išli smo zajedno u Radnički dom, a nakon toga bi tata kod kuće s oduševljenjem analizirao pojedine partije. To je bio samo jedan šahovski turnir, bez sumnje najkvalitetniji, ali smo često išli i na mnoge druge kojih je u ono doba bilo vrlo mnogo.

Tata je rado odlazio i na nogometne utakmice zagrebačkog Dinama, njemu najdražeg kluba, a mene je već znao povesti sa sobom dok sam još bio tako mali da sam mogao ući na njegovu kartu pa bih mu sjedio u krilu. Najviše su ga privlačile utakmice tzv. velike četvorke, kada su u Maksimir dolazili Hajduk, Crvena zvezda i Partizan, ali i ne baš česte utakmice naše reprezentacije; sjećam se reprezentativnih utakmica protiv Francuske, Italije, Belgije...

Bili smo i na tenisu kada su na Šalati gostovali, to je moralo biti krajem 50-ih godina, tada najbolji igrači svijeta, Australci Roeswool, Hoad i neki drugi. Jednom riječju – volio je šport i pratio ga je koliko mu je to slobodno vrijeme dopuštalo.

Roditelji su redovito odlazili na koncerte i u kazalište. Uvijek bi si osigurali već početkom sezone predbrojkama svoje stalno mjesto na predstavama tijekom godine.

Tata baš nije volio putovati; radije je ostajao u Zagrebu, nego odlazio na neki put. Ali kada se radilo o putovanju u Italiju ili tadašnju Čehoslovačku, tamo je posebno rado odlazio. U Italiji je volio razgledavati muzeje, starine, poznate stare gradove. A Prag mu je bio najdraži grad; uvijek bi govorio o zlatnom Pragu!

Postoji anegdota koja je za tatu zaista rijetka, a koju bih želio ovdje ispričati. Jedne večeri uputili su se roditelji s Glavnog kolodvora, gdje sam ih još ispratio, na putovanje u Italiju. I u ranim jutarnjim satima zvonio telefon i probudi me. S druge strane telefona tata se javlja iz Sežane i kaže mi da je u ladici svoga radnog stola zaboravio putovnice, da su sada u Sežani sišli s vlaka i moli me da ih odnesem do konduktera sljedećeg vlaka i po njemu ih pošaljem njima! Moram priznati da su se takve stvari tati događale vrlo rijetko, iako se često zna govoriti o profesorskoj zaboravljivosti.

Tata je morao zarađivati za život još kao gimnazijalac u Karlovcu. Davao je sate mlađim đacima koji su trebali pomoć, najčešće iz matematike, latinskoga i ponekoga drugoga predmeta. Njegov otac Kamilo nije mu mogao pružiti lagodnost koju smo imali moja sestra Dubravka i ja. I cijelo vrijeme studiranja u Zagrebu morao je instrukcijama zarađivati za svoje najosnovnije životne potrebe.

Manje je poznato da je tata nakon završenog studija u Zagrebu otišao na odsluženje vojnog roka u Bileću. Tada je već imao jasne predodžbe što želi nastaviti nakon vojske; pod svaku je cijenu htio otići na Karlovo sveučilište u Prag na studij češkoga jezika i književnosti. Kao uvjet da ga prime na studij morao je pokazati određeno poznavanje češkoga jezika. Stoga je uzeo knjige za učenje češkog jezika sa sobom u vojsku i tamo u slobodno vrijeme marljivo učio. Nakon vojske uputio se u Prag gdje je bio primljen na Karlovo sveučilište i tamo je opet kao izvrstan student diplomirao češki jezik i književnost. Odmah je počeo pisati o češkim književnicima i njihovim djelima, a s nekolicinom tada živućih književnika vodio je korespondenciju koju sam pronašao u njegovoj ostavštini. Preveo je na hrvatski jezik preko dvadeset knjiga, a poneki su prijevodi doživjeli i do tri izdanja (primjerice, Hašekov Dobri vojak Švejka). U to je vrijeme, kao student, gotovo ostavio i srce u Pragu; tada je bio vezan za jednu Jaroslavu, no njegov povratak u Zagreb presudio je i tome. Ostali su samo dobri prijatelji do kraja života.

I kasnije, kada nije imao toliko vremena baviti se prevodenjem ili pisati o češkoj književnosti, održavao je veze s kolegama profesorima s Karlovog sveučilišta u Pragu i tamo odlazio vrlo rado. Uvijek je s oduševljenjem pričao kako bi svoje posjete Pragu znao iskoristiti za mnoge posjete tamošnjim kazalištima, a u Pragu ih je bilo neusporedivo više nego u Zagrebu. Jednom riječju, može se slobodno reći da je za tatu Prag uvijek imao posebnu važnost.

Treba reći nešto što se ovdje uopće ne zna, da je moj otac primio više odlikovanja tadašnje Čehoslovačke za zasluge na povezivanju kultura naših naroda.

I upravo ta njegova povezanost sa Pragom, prevodenje s češkoga jezika kao i pisanje o češkoj književnosti, koje je bilo posebno intenzivno u 30-im, 40-im i prvoj polovici 50-ih godina, navela je mnoge na zaključak da je Ljudevit Jonke češkog podrijetla. I to ne samo tada, nego i danas. Ovdje mogu ispričati anekdotu koju sam osobno doživio. Moj dobar prijatelj iz Frankfurta pitao me je imam li kojeg Švejka

za pokloniti. Kako imam samo po jedan primjerak od svakog izdanja, obećao sam mu potražiti u antikvarijatu u Zagrebu. I odem prvo u antikvarijat na Kaptolu. Na moje pitanje imaju li Švejka odgovori mi jedan muškarac srednjih godina kao iz puške: „Znate, nemam ovo posljednje izdanje, ali to Vam ne bih ni preporučio; ja bih Vam savjetovao jedno starije Jonkeovo izdanje koje je mnogo bolje, pa znate on je ipak bio Čeh!“ Naravno da sam mu objasnio da on nema češko podrijetlo, a sada ovdje koristim prigodu da objasnim svima koje to zanima podrijetlo Ljudevita Jonkea za koje mislim da nigdje nije zabilježeno.

Tatin djed Josip Jonke stigao je kao 14-godišnjak „trbuhom za kruhom“ iz slovenskog Kočevja u Karlovac. Mali je Josip izučio krojački obrt, u Karlovcu otvorio krojačku radionicu i, kako mi je majka znala reći, već je tada bio preteča konfekcijskog krojenja – imao je pripremljena odijela u različitim veličinama pa kada bi mu došla mušterija, pronašao bi odijelo koje bi mu najbolje odgovaralo i tada bi to polugotovo skrojeno odijelo dovršio po njegovu tijelu. Takav je način krojenja odijela za ono doba bio jedinstven i bez sumnje vrlo napredan. Josip Jonke bio je u svoje vrijeme u Karlovcu priznati krojački obrtnik. Vrijedno je istaknuti da je već Josip Jonke bio član Matice hrvatske u Karlovcu, ali istovremeno i Matice slovenske!

A odakle Jonkei u Kočevju? Imam knjigu: 650 Jahre Gottschee. Festbuch 1980, gdje se na preko 350 stranica opisuje kako su se oko 1330. u tom području nastanili mnogobrojni šumski radnici koji su došli iz područja istočnog Tirola i Koruške. U toj istoj knjizi spominju se poimence mnogobrojne obitelji, koje su 1945. godine, strahujući od komunista i neizvjesnosti koja ih čeka, napuštale ta područja u Sloveniji, tada Jugoslaviji, i odlazile u Austriju, ali i u mnoge druge zemlje svijeta. Tako sam u toj knjizi našao na popisu čak šest obitelji Jonke koje su, bojeći se za sebe, odselile u Austriju (četiri obitelji) i u Toronto, Kanadu (dvije obitelji). Ali ne spominju se mogući Jonkei koji su ostali u Kočevju, a tih je ipak bilo sigurno i više. Netko je pričao momemu ocu da u Kočevju postoji spomenik gradonačelniku koji se zvao Jonke. Moj otac imao je veliku želju posjetiti Kočevje, ali to nije uspio ostvariti. Planiram uskoro prvi puta otići u Kočevje tragovima svojih preteča. Zanimljivo je spomenuti da poznati živući austrijski književnik iz Beča Gerd Jonke (prije nekoliko godina prikazan je njegov kazališni komad u Zagrebu), govori da njegova obitelj potječe upravo iz Kočevja.

Da je moj otac volio šport pisao sam već ranije. Ali kako sam počeo plivati u Mladosti još kao dečkić, a kasnije sam prešao na vaterpolo, moj je otac s velikom pažnjom pratio moj razvoj. Kao student postao sam igrač prve momčadi zagrebačke Mladosti kada smo osvajali više puta prvenstva Jugoslavije i Europe. U to vrijeme naš jedini i najjači konkurent bio je beogradski Partizan; tata je redovito dolazio na utakmice na Šalatu, a TV prijenose iz drugih gradova, a posebno s Tašmajdana, gledao je redovito. Na taj način imao je za moje bavljenje vaterpolom mnogo razumijevanja i bio je ponosan na ono što sam postigao u športu.

Još kao gimnazijalac i kasnije kao student doživljavao sam, ne tako rijetko, anonimne pozive namijenjene tati, gdje bi ga ljudi telefonski vrijeđali da je ustaša i govorili mu razne prostote. Kako sam u studentsko vrijeme češće od svojih roditelja preko dana bio kod kuće, jer su oboje bili zaposleni, doživljavao sam to često, a posebno je učestalo bilo nakon Deklaracije 1967. ili Karađorđeva 1971.

Mnogi moji prijatelji žalili su me, misleći da kod kuće ne mogu ništa reći, a da me otac ne ispravi. Teško su mi vjerovali kada bih im rekao da me moj otac nikada, ali zaista nikada, nije ispravljao, a tako je to ostalo i do kraja njegovog života. To je prava istina. I sam se katkad danas pitam kako je to on mogao izdržati, a da kod kuće nikada nikoga nije ispravljao! A jedini tko me ispravljao bila je moja majka, inače dipl. ing. kemije. Za tatu je imala zaista mnogo razumijevanja; i moj otac je u njoj imao veliku, rekao bih čak bezrezervnu podršku! Ona je vodila brigu da se kod kuće govori književnim jezikom iako nju, sestra i ja, baš i nismo shvaćali, barem što se toga tiče, preozbiljno!

Kako sam početkom 1972. otišao u Njemačku (koje li podudarnosti s političkim događanjima u to vrijeme!), majka mi se znala požaliti kako oca gotovo svi od onih kolega kojima je imponiralo prije Karađorđeva biti u njegovu društvu, sada izbjegavaju. Vidati se u to vrijeme s prof. Jonkeom, koji je tada bio „obilježen“, značilo je imati neugodnosti na poslu i drugdje. Malo, vrlo malo bilo je onih koji su ga i nadalje posjećivali i hrabрили.

Pošto je otac umro, majka nije dopuštala da gaze i pljuju po njemu. Uvijek ga je branila mnogo žešće, nego što je on to sam za života činio. Čvrsto je vjerovala da su mu upravo progoni nakon Karađorđeva oduzeli najmanje pet godina života. Svi koji su ga poznavali, znaju da je on, za razliku od moje majke, bio introvertiran; sve je gutao u sebi, a nikakvu ljutnju ili srdžbu nije bio u stanju pokazati ili istjerati iz sebe. Takva je narav u tim okolnostima za njega bila kobna; to je danas opće poznato i ne samo među stručnjacima.

U ranim 80-im godinama, majka je napisala vrlo opširno pismo Vladimiru Bakariću kako je njezinu mužu učinjena velika nepravda i da ga je to otjeralo u preranu smrt. Iako se odgovoru nije nadala, odgovor je stigao nakon nekoliko mjeseci u samo tri rečenice, no mama je ipak bila zadovoljna, pa čak i tim kratkim sadržajem. Moja je majka kasnije napisala više pisama pojedinim ljudima, ali i pisano odgovarala svima onima koji bi ga napadali; nikome nije ostajala dužna ili bi određene ljude, za koje je znala kako su ga tijekom 70-ih godina napadali i vrijeđali, ignorirala do kraja života! Bila je veliki borac s ogromnim srcem i nikome nije opraštala; tu je bila neumoljiva!

Uopće nije poznato da je moja majka bila prva koja je započela još 1987. s aktivnostima u obnovi rada Matice hrvatske. Kada je osjetila da je politička klima takva da bi se tu nešto moglo pokrenuti, počela je pisati pisma i okupljati kod svoje

kuće aktivne matičare iz vremena Hrvatskog proljeća. Tako je napisala pismo prof. Hrvoju Požaru, tadašnjem tajniku JAZU, u kojem ga pita može li računati s potporom Akademije. Od njega je primila potvrđan odgovor i tada je počela pozivati Brandta, Komaricu, Balena, Tuđmana i mnoge druge matičare govoreći im kako je došao trenutak da porade na obnovi rada MH, a u svemu joj je najviše bio od pomoći odvjetnik Nikola Muslim. To nije poznato u javnosti, a nije zabilježeno ni u arhivi Matice hrvatske; to se ne zna jer njoj nije bilo do bilo kakvog publiciteta, nego da se sa Maticom hrvatskom ponovno krene tamo gdje njen suprug nije više mogao nastaviti.

Ukratko moram reći da su i moj otac (15. ožujka 1979.) kao i moja majka (15. svibnja 1994.) teško razočarani otišli s ovoga svijeta.

Mladen Jonke

PITANJA I ODGOVORI

PLODNA ILI PLODOVA VODA?

itateljica N. V. pita koji je točan izraz za vodu koja okružuje čedo u maternici – plodna ili plodova voda?

Kako bismo što točnije odgovorili na postavljeno pitanje potrebno je pozorno proučiti uporabu i značenje dvaju dometaka za tvorbu pridjeva, *-ni* i *-ov*. Navedeni se dometci rabe pri tvorbi odnosnih pridjeva. Odnosni pridjevi tvoreni dometkom *-ov* označuju raznovrsne odnose prema imenicama u pridjevnoj osnovi (S. Babić u svojoj *Tvorbi* navodi šest odnosa), a ovdje je bitan odnos *namjene*. Naime, amnionska je tekućina namijenjena plodu, tj. njegovoj zaštiti. Jedno od osnovnih značenja dometka *-ov* jest i značenje pripadnosti koje se očituje u navedenom primjeru: plodov -> *koji pripada plodu*.

Dometkom se *-ov* tvore pridjevi samo od imenica i vrlo je plodan, dok pridjeva s dometkom *-ni* ima izvedenih od imenica, glagola

i priloga. Dometak je vrlo plodan, ali ne od svih osnova podjednako. Primjeri pokazuju da se pridjevi s dometkom *-ni* iznimno tvore od imenica koje označuju živo biće (osobu, životinju i biljku). Takvih pridjeva ima samo nekoliko, a neki su od njih: *vazalni, osobni, paučni, glisni, koprivni, kupusni*, a budući da imenica *plod* u medicinske surječju označuje živo, i nju bismo mogli pridružiti navedenoj skupini. Pridjevi tvoreni dometkom *-ni* imaju opće odnosno značenje koje se može opisati preoblikom „koji se odnosi na“. Oni označuju različite odnose prema riječi u osnovi. U primjeru *plodna voda* riječ je o određenom pridjevu u ženskome rodu, čija preoblika glasi *koji se odnosi na plod*, pa to objašnjava zašto se u medicinskoj literaturi može pronaći taj oblik.

Amnionska je tekućina (stručni naziv za plodnu/plodovu vodu) vodenasta tekućina koja se nalazi u amnionskoj šupljini i čini dinamični odjeljak u kojem je plod. Osnovne su uloge amnionske tekućine raznovrsne,